

Муниципальное общеобразовательное учреждение
«Исменецкая средняя общеобразовательная школа»

СОГЛАСОВАНО:
Зам. Директора по УВР
Созонова О.П.
от «31» августа 2019 г

Адаптированная программа
по марийскому (родному языку) и родной (марийской) литературе
для обучающихся с ограниченными
возможностями здоровья
с легкой умственной отсталостью
(интеллектуальными нарушениями)

6 класс

Количество часов: марийский язык – 34 часа
марийская литература – 34 часа

Исменцы 2019г.

6 - шо класслан марий йылме дене паша программе

УМЫЛТАРЕН ВОЗЫМАШ

Марий йылме дене VI классалан чумырымо паша программе йылме дене пуышаш образований стандарт негызеш ышталтын. Тиде программе VI классыште тунемше йочалан шинчымаш кукшытым палемда, тун программын ужашыже-влакым урок шот дене шеледа, туныктышылан уроклан ямдылалташыже полышым ышта.

Паша программе тыгай ужаш-влак гыч шога:

1. «Марий йылме» предметым тунемме тун содержанияй.
2. Тунемме ий мучаште йочаком палышаш да мом ыштен моштышаш.
3. Туныктышын цельже.
4. Тунемме предметын школ планыште верже.
5. Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш.
6. Йылме лывыргыме пашан ойыртемже.
7. Туныктымо годым энертшышаш тун книга.
8. Урок шот дене тематический планированияй.
9. Туныктымо годым кучылтшаш материал.

«МАРИЙ ЙЫЛМЕ» ПРЕДМЕТЫМ ТУНЕММЕ ТУН СОДЕРЖАНИЙ

Родо-тукым йылме-влак коклаште марий йылмын верже

I. Марий йылме родо-тукым финно-угор йылме ешыште. Марий йылмын моло пошкудо йылме-влак дене кылже.

Марий йылмым шымлыше-влак.

II. Марий йылмын моло калык йылме-влак семынак виянмыже, калык-влакын келшен илымышт. Марий йылмым шымлыше ен-влакым палымаш.

Ончыч тунеммым ушештарымаш

I. Тыглай ойлочым, муткылдышым синтаксически лончылымаш. Тыглай да кыдежан ойлочо кокласе ойыртем.

Шомакым фонетически лончылымаш. Сон да йон буква-влакым возен моштымаш.

Лексика. Шомакын лексический шонымашыже.

Лум мутын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже да ойлочышто синтаксический рольжо.

Лум мутым морфологически лончылымаш.

Вияш оян ойлончым возен моштымаш. Диалоган текстым чонымаш.

II. Турло мутер дене пашам ыштен моштымаш.

Тыглай да кыдежан, оян ойлончылаште, диалогышто чарналтыш пале-влакым шынден моштымаш.

Шомак-влакым келшыше значенийште кучылт моштымаш. Лум мутын иктешлыше ынжым, морфологичесий ойыртемжым да ойлончышто синтаксический рольжым палымаш. Тудым морфологически лончылен моштымаш.

Пале мут

I. Пале мут. Пале мутын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Пале мутым танастарымаш (танастарыме да превосходный) степеньже-влак.

Пале мутын лум мут семын кучылталтмыже. Лум мут деч посна каласалтмыж гождым пале мутын вочмык (падеж) да числа дене вашталтмыже, лица формым налмыже.

Пале мутын ышталтмыже. Пале мутым ыштыше суффикс-влак. Йыгырмут-влак (сложный пале мут-влак).

Пале мутым состав дене да морфологически лончылымаш.

II. Танастарымаш степенян пале мутым кучылт моштымаш. Лум мут олмеш кучылталтше пале мутын ойыртем-влакшым пален моштымаш,

Пале мутым возен моштымаш.

Чот мут

I. Чот мут. Чот мутын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Чот мутын ышталтмыже. Простой, сложный да йыжынан (составной) чот мут-влак.

Шотлымо да радам чот мут-влак. Дробан чот мут. Датим ончыктымо годым чот мутым чын кучылтмаш.

Чот мутым состав дене да морфологически лончылымаш.

II. Лум мут пелен да шкетын шогышо чот мут-влакым возен моштымаш. Чот мутым кучылтман ойлончым чонен моштымаш.

Олмештыш мут

I. Олмештыш мут нерген умылымаш. Тудын иктешлыше значенийже. Морфологический ойыртемже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Олмештыш мутын лум мут. Пале мут, чот мут олмеш кучылталтмыже.

Олмештыш мутын разрядше-влак: лицам ончыктышо (личный), указательный, рашемдыше (определительный), вопросительно-относительный, раш палыдыме (неопределенный), шорышо (отрицательный).

Личный олмештыш мутым почеш мут дене пырля чын кучылтмаш (*мый денем, тыйын нерген, тылат – тыланет кора*).

Олмештыш мутын ышталтмыже.

Олмештыш мутым состав ден да морфологически лончылымаш. Олмештыш мутым текстсые ойлончо да ужаш-влакым ушышо йон семын кучылтмаш. Олмештыш мутын разрядше-влакым ойырен моштымаш. Нуным возен да кучылт моштымаш.

Наречий

I. Наречийын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемеже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Наречийын разрядше-влак: кузе лиймым, жапым, верым, амал ден цельым, мера ден степеньым, чотым ончыктышо. Верым ончыктышо наречийын шкенлык (притяжательный) суффиксше.

Наречийын танастарымаш (танастарыме да превосходный) степеньже-влак.

Наречийын ышталтмыже. Наречийым ыштыше суффикс-влак. Йыгырмут-влак (сложный наречий-влак). Наречий значениян муткылдыш-влак. Наречийым состав дене да морфологически лончылымаш.

II. Наречийын разрядше-влакым ойырен моштымаш. Синоним ден антоним наречий-влакым кучылт моштымаш. Наречийым возен моштымаш.

Ий мучко тунеммым ушештарымаш

Тунемше ий мучаште мом ыштен моштышаш:

- Пале мут, олмештыш мут, чот мут, наречийын иктешлыше значенийыштым, морфологический ойыртемыштым да ойлончышто синтаксический рольыштым пален да лончылен моштышаш; нунын дене муткылдышым, ойлончым чын чонышаш; нине ойлымаш ужаш-влакын ойлончышто могай член лиймыштым умылтарышаш;

- тунемме ойлымаш ужашласе мут-влакын ышталтме йоныштым палышаш; нуным состав ден лончылен моштышаш;

- текстын чоналтмыжым палышаш; тудым чонымо йон дене пайдаланен моштышаш; шуко йон дене лийше текстым умылышаш; текстлан кумда планым ыштышаш; туныктышын темлымыж почеш сочиненийым официально-деловой стиль дене возышаш; деловой кагазым серен моштышаш;

- турло марий мутер дене, рушла-марла але марла-рушла мутер дене пайдаланышаш;

- орфограмме да пунктограмме нерген палышаш; мутын лексический да грамматический значений кокласе ойыртемым палышаш да ончыктен моштышаш.

Туныктымашын цельже

- йочан *культуроведческий компетенцийжым* вияндаш, вес семын каласаш гын, шочо йылмым йораташ туныкташ, тудын поян да сорал ужмыжым шижаш полшаш. йылмым путынь тувыран ик ужашыж семын шижаш туныкташ, тудым калыкын морально-этический нормыжо-влакым йоча чоныш сайын шындарен кертше вий семын ончыкташ;

- шкет айдеме кугу кушытыш шуын огеш керт, тудо ен дене мутланен, весе-влак дене келшен илышаш. Тидланже ойым чонен моштымаш кулеш, кучылтмо шомак-влакымат эскерыман. Тыгеже йылме закон-влакым сайын палыман, фразеологический ойсавыртыш-влакым шотлан конден каласыман, турло мутерлашкат ончалман. Тыгай паша дене йочан *йылме да лингвистический компетенцийже* виянеш. Тидыжым уроклаште веле ышташ лиеш;

- йолташ-влак ончылно шонымашым радамлен ойлаш, енлан чын улмым ушандарен каласаш туныкташ, кулеш годым ойым вес йогыныш кусараш але вес енын мутышкыжо пураш *коммуникативный компетенцийым* вияндымаш полша.

Тунемме предметын школ планыште верже

Марий йылме ден литературы тунемаш VI классыште арнялан кум шагат пуалтеш – чылаже 102 шагат.

Тышечын идалыкыште тунемашлан ОВЗан йочалан 34 шагатым йылмым тунемаш ойырымаш.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш

Марий йылме нерген мутланымаш – 1 шагат.

Ончыч тунеммым ушештарымаш – 7 шагат.

Пале мут – 9 шагат.

Чот мут – 4 шагат.

Олмештыш мут – 3 шагат.

Наречий – 3 шагат.

Диктант – 4 шагат.

Йылме лывыртыме паша - 4

Йылме лывыртыме пашан ойыртемеже

VI классыште тунемше-влак дене паша, шукыж годым, V класс йоча дене ыштыме гаяк эртаралтшаш. Тыштат тун сомыл икшывын ойлымо да возымо йылмыжым вияндаш виктаралтшаш. Садлан VI классыштат ончыч туналме пашам шуйыман да йочан кугурак лиймыжым шотыш налман.

Туныктымо годым кучылтшаш материал

1. Кузнецов В.В., Кузнецова Н.В. Марий йылме: 6-шо класслан учебник. – Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 2008.

2. Учаев З.В. Марий йылме дене дидактический материал. – Йошкар-Ола: Марий книга издательстве, 1991.

3. Учаев З.В. Марий йылме: Теория: 5-9 класслан учебник. – Йошкар-Ола: марий книга савыктыш, 1993.

4. Кузнецов В.В., Кузнецова Н.В. Изложений сборник: 5-9 класлаште туныктышо-влаклан. – Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 2010.
5. Кузнецов В.В., Кузнецова Н.В. Йылме лывыртыме паша: 5-6 класс. – Йошкар-Ола: Марий туныктыш институт, 2002.

Учебно-тематический план

№	Урокын темыже	Шаг	Урокын типше	Пуышаш шинчымаш	Тергымаш, шке семын ыштыме паша	Йоча мом ыштышаш	Эртарыш аш кече
1.	Шочмо йылме	1	Тушка паша	Шочмо йылме нерген мутланымаш		Шочмо йылме нерген умылымашыштым ойлен мошташ	
5 классыште тунеммым ушештарымаш.							
2.	Фонетике	1	Ушештарен пенгыдемдымаш	Тушка паша	Мутер диктант	Мут-влакым фонетически лончылен мошташ	
3.	Мутын составше да мут ышталтмаш	1	Ушештарен пенгыдемдымаш	Тушка паша, заданий-влакым шуктымаш	Графический диктант, карточко-влак дене паша	Мутым состав дене лончылен мошташ, ышталтме йоныштым палемден мошташ	
4.	Ойлымаш ужаш-влак	1	Ушештарен пенгыдемдымаш	Тушка паша, заданий-влакым шуктымаш	Мутер диктант, тестирований	Палыме ойлымаш ужаш-влакым ушештараш	
5-7.	Лексике.	3	Ушештарен пенгыдемдымаш	Тушка паша, заданий-влакым шуктымаш	Мутер диктант, «4-ше уто» модыш	Лексика дене тунеммым ушештараш, куэмалтше ойсавыртыш нерген умылымаш	

8.	Синтаксис. Тыглай да кыдежан ойлончо.	1	Ушештарен пенгыдемдымаш	Тушка паша, заданий-влакым шуктымаш	Тергыме паша	Тыглай да кыдежан ойлончо-влакын ойыртемьштым палаш	
9-10	ЙЛУ. Сочинений «Кузе кенеж канышым каненам»	2	Каласкалыме сынан сочиненийым возымаш				
11.	Тергыме диктант.	1	Тушка паша	Тергыме диктант			
Пале мут							
12.	Пале мут нерген умылымаш.	1	У темым тунеммаш	Тушка паша, заданий-влакым шуктымаш	Мутер диктант	Пале мутын значенийжым. Предложенийште рольжым палаш	
13.	Пале мутын танастарыме степеньже	1	У темым тунеммаш	Индивидуальный да тушка паша	Ойырен лукмо диктант	Танастарыме степеньян пале мут-влакым возен моштымаш	
14.	Пале мутын превосходный степеньже	1	У темым тунеммаш	Индивидуальный да тушка паша	Ойырен лукмо диктант	Превосходный степеньным ыштен, кучылт мошташ	
15.	Пале мутын ышталтмыже.	1	У темым тунеммаш	Тушка паша, заданий-влакым шуктымаш	Шкевуя паша	Пале мутым ыштыше суффикс-влакым палаш, нуным кучылт мошташ	
16-17.	ЙЛП. З.Ф.Лаврентьевын «Унала» суретше почеш сочинений.	2	Описаний да каласкалыме сынан сочиненийым возымаш		Сочиненийыште турло степеньян пале мут-влакым кучылт мошташ		
18.	Йыгыр пале мут-влак.	1	У темым тунеммаш	Тушка паша,	Тестирований	Сложный пале мут-влакым	

				заданий-влакым шуктымаш		возен мошташ	
19.	Пале мутым лум мут семын кучылтмаш	1	У темым тунеммаш	Умылтарымаш диктант		Пале мутым лум мут семын чын кучылт мошташ	
20.	Пале мутым лончылымо радам.	1	У темым тунеммаш	Тушка паша, заданий-влакым шуктымаш	Шкевуй паша	Пале мутын чыла ойыртежым палаш, морфологически чын лончылен мошташ	
21.	Пале мутым иктешлымаш.	1	Иктешлымаш урок	Практический паша	Шкевуй тергыме паша	Пале мут-влакым возен мошташ, кутырымо да возымо годым синоним ден антоним пале мут-влакым кучылтмаш	
22 - 23.	ЙЛП описаний сынан «Йолташем» темылан сочиненийым возымаш.	2	Йылмым лывыртыме урок	Тушка да индивидуальный паша	Сочинений	Возымаште келшыше турло пале мут-влакым кучылт мошташ	
24.	Контрольный диктант.	1	Тушка паша	Контрольный диктант	Пале мут нерген тунеммым иктешлымаш		
Чот мут.							
25.	Чот мутын ойлымаш ужаш ойыртежже. Чот мутын ышталтмыже.	1	У темым тунеммаш	Беседе, заданийым шуктымаш	Мутер диктант	Чот мутын значенийжым, ойыртежым палаш Чот мутым возен мошташ, падеж дене вашталташ	

						тунемаш	
26.	Шотлымо чот мут. Радам чот мут. Дробан чот мут.	1	У темым тунеммаш	Индивидуальный паша	Мутер диктант	Падеж дене вашталтен мошташ, чын кучылташ тунемаш Радам чот мут-влакым кучылт мошташ, возен да вашталтен мошташ Дробан чот мутым возен, падеж дене вашталтен мошташ	

27.	Чот мут пелен лум мутын кучылталтме ойыртеме Чот мутым лончылымо радам.	1	У темым тунеммаш	Индивидуальный паша	Тест	Чот мут пелен лум мутын кучылталтме ойыртемым палаш, кучылт мошташ	
-----	--	---	------------------	---------------------	------	--	--

28.	Контрольный диктант	1		Контрольный паша	Чот мут нерген тунеммым тергымаш		
-----	---------------------	---	--	------------------	----------------------------------	--	--

Олмештыш мут

29.	Олмештыш мут нерген умылымаш. Личный олмештыш мут	1	У темым тунеммаш	Тушка да индивидуальный паша	Мутер диктант	Олмештыш мут нерген шинчыма-шым келгемдаш, тудын грам. ойыр-темым палаш.	
-----	---	---	------------------	------------------------------	---------------	--	--

30.	Раш палыме олмештыш мут. Указательный олмештыш мут.	1	У темым тунеммаш	Заданий-влакым шуктымаш индивидуальный паша	Ойырен лукмо диктант	Лексический да грамматический ойыртемештым палаш	
31.	Вопросительно-относительный олмештыш мут. Раш палыдыме да шорымо олмештыш мут-влак	1	У темым тунеммаш	Тушка паша, заданий-влакым шуктымаш	Ойырен лукмо диктант	Грамматический ойыртемештым палаш, нуным предложенийыште чын кучылт мошташ	
Наречий							
32	Наречийын ойлымаш ужаш ойыртемеже. Наречийын значений тушкаже.	1	У темым тунеммаш	Тушка паша, беседе	Мутер диктант	Наречий нерген умылаш, тудын морфол.ойыртемежым да предложенийыште рольжым умылаш Наречийын разрядше-влакын ойыртемештым палаш	
33.	Наречийын лицаште каласалтмыже. Наречийым ыштыше суффикс-влак	1	У темым тунеммаш	Словарно-орфографический паша	Мутер диктант	Наречийым лицаште кучылт мошташ Наречийын ышталтме йоныштым палаш, нуным кучылт мошташ Наречийым ыштыше суффикс да приставке-	

						влакым палаш, нунын дене наречийым ыштен мошташ	
34.	Йыгыр наречий-влак. Йыжынан наречий-влак. Наречийын танастарымаш степеньже.	1	У темым тунеммаш	Словарно- орфографический паша	Тест	Сложный да составной наречий-влакым палаш, кучылт мошташ	
35	Контрольный диктант		Чыла тунеммым иктешлымаш				

6 - шо класслан марий литератур денем паша программем

Предмет денем ыштышаш паша

6-шо классыште тунемме предметын ойыртеме семын «Марий литератур. Тунемме предметын примерный программеште» палемдыме:

«6-шо классыште «мут-образ-искусство» умылымаш литератур персонажын образше нерген налме шинчымаш да тунемме жанран произведенийлаште образым чонымом йон – влакым лончылымом негызеш вияншаш. Тунемше – влак фольклор да сылнымутан произведенийлаште персонаж – влакын койыш – шоктышыштышт калык (национальный) сыным муаш, конфликтыште да сюжетыште нунын верыштым палемдаш тунемым, тыгак персонаж – влакын тунемме позицийыштым (идейно – нравственный, геройын да авторын, геройын да шкенештын) тастарат».

6-шо классыште тунемше – влак текст денем пашам ыштымышт годым утларакше сюжет виянмым да герой – влакын койыш – шоктышыштым эскерат. Нуно, йонгылыш лийде, келшыше да келшыдыме герой – влакым ойырат, действий кузе виян толмым ончыктен кертыт. Урокышто утларак туткышым геройын молан тыге але туге ыштымышлан ойырымаш, умылтараш тыршыман.

Тиде классыште сылнымутан текстым лончылаш тунемме манаман. Наизусть ойлымом годымат тидын нерген мондыман огыл. Изирак текст гыч але ужаш гыч тунемме гыч, кугурак текст – влакланат планым чоныман. Герой – влакым туткалымым кулешан пашалан шотлыман. Тыгочы герой – шамычын мом денем икгай улмыштым палемдыман.

5-ше класс денем тастарымыште тыгай ойыртемым палемдыман: икмыняр произведенийым, герой – влакым пырля лончылымашым пашашке утларак пуртыман.

Текстым йылме могорым лончылымаш шке вержым мушаш. Сылнештарыме йон – влакым кычалмаш, ойыртемантше ойым палемден каласымаш йоча лексикым вияндаш полшат.

Утларак жапым текстысе ужаш – влакым йукым чын шынден лудмылан

Лудын лекме деч вара сылнымутан текст айдеме деч вашке ок ойырло. Тидым шотыш налын, герой денем умбакыже мом лийын керте нерген мутланымаш йоча йылмым да фантазийым виянда. Садлан тиде йонным моштен кучылтман.

Текст почеш каласкалымаш нерген посна палемдыман. Лудмо текст почеш тунемме шарнен каласкалыме деч посна утларак жапым кучыкымден, ойырен луктын, посна верым умылтарен, шкегыч ешарен каласкалымашлан ойырымаш. Тыгочы йоча кулешыжым ойыркалаш, иктешлаш, шонаш тунемеш.

Шке семын лудаш да лончылаш темлыме произведений – влакым кызытсе илышын йодмыж семын эртараш тыршыман. Тыште тунемме йонным кучылташ лиеш – тунемме шке шоналтен ямдылышаш.

Тунемме предметын школ планыште верже

Марий литературым тунемаш ОВЗан йочалан 34 шагат идалыкыште, арняште 1 шагат пуалтеш.

Лудаш да тунемаш – 32 шагат

Шке семын лудаш да канашаш – 2 шагат

Туныктымo годым энeртышаш тўн книга

Марий литератур: 6-шо класслан учебник – хрестоматий. И.С.Иванов ямдылен.-Йошкар – Ола: Марий книга савыктыш, 2008.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш

№ п\п	Содержаний		Шагат чот
1	Калык ойпого		1
2	Тоштыенной («Илыше кў» Акпарс нерген преданий) Шке семын лудаш да канашаш		3 (1 1 1)
3	Калык лирике		2
4	Эпос		3
5	Марий сылнымутышто сар теме (В. Иванов Г.Матюковский. ЙЛУ Н.Ильяков Н.Лекайн. ЙЛУ В.Юксерн)		14 (3 2 2 3 4)
6	Пўртўс, шочмо мланде да калык (С.Николаев А.Мичурин – Азмекей. Шке семын лудаш да канашаш. ЙЛУ		4 (2 1 1)
7	Паша айдемым илаш туныкта (И.Горный) М.Якимов		7 (1 1 1)
8	Ешартыш урок		1
	Чылаже		34

Тунемме курсын содержанияйже

Ончылмут

Сылнымутан литератур – илышын воштончышыжо.

Калык ойпого

Калык лирике **Муро** – сем да мут дене каласыме произведений. Калык мурын түрлө улмыжо. «Ошвичынат келггыжым шинчем ыле гын...», «Вүдшб йога, серже кодеш...», «Коремже келге, вүдшат уке...», «Эр кечыже лектеш» муро – влак.

Нунын калыкын илышумылымашыжым, койыш – шоктышыжым, илыш – йўлажым, кумылжым, сылнылыкым шижын моштымыжым почын пуымо куатышт, нравственный негызышт.

Калык лирикын содержанияй шот денетўрлб сынан улмыжо. Муро – влакын чоҥалтме да сылнылык ойыртемьшт.

Турло верлаште илыше марий – влакын мурышт.

Мурын калык коклаш шарлымыже. Мурым мурышо да погышо – влак.

Шке семын лудаш да канашаш

Калык муро «Тулык ден вараш»

Календарь да йўла дене кылдалтше муро – влак

Рекрут муро – влак

Такмак – влак.

Тоштыенгой

Лудаш да лончылаш

«**Кавасе ўдыр – кўтўчб**» миф – тунян ышталтмыжым, айдемын, янлыкын кузе лиймыштым умылтарыше, пўртўсышто, калык илышыште але ожно лийше иктаж – могай кугу вашталтыш, ўрыктарыше кончыш нерген акрет годсо калык ойлымаш..

«Кавасе ўдыр – кўтўчб» мифыште марий калыкын туняончалтышыже, илышумылымашыже, пўртўс дене кылже. Юмынўдыр ден Мланде – кава ден Мланде коклаше кылын символышт. Поро ден осалын вашпижмашышт, вуяваш шогымышт. Юмо - волгыдо поро, ошо. Керемет – порылан ваштареш шогышо вий: пычкемыш, осал, шеме.

Калык ойпого произведенийын сылнылык ойыртемже.

«Илыше кў»

Легенде- эртыше илыш гыч событийым лўмлб патыр – влакын чапле, геройло пашаштым сўретлыше тошто ор, ял ден ола – влакын чоҥалтме жапышт да лўмышт дене палымым ыштыше калык поэтический произведений.

Чумбылатын. шочмэл, калык верч колянмыже, чын верч шогымыжо, патырлыкше.

Калыкын легендысе геройын койыш – шоктышыж гоч шочмо элым, шочмо мландым аралыме нерген шке шонымашыжым да умылымашыжым рашемдымыже.

Фольклор произведенийын чоҥалтмыже да йылме ойыртемже.

«Акпарс» нерген преданий

Преданий – ожнысо илыш гыч калык ушеш кодшо событий, герой – влак нерген устный произведений.

Произведенийыште ончыктымo историй событий – влак. Марий талешке – шамыч. Нунын шочмо калык верч талын шогымышт.

Акпарс – преданийын геройжо. Тудын пенгыде уш – акылже, калыкын ончыкылык илышыжым ужын, умылен моштымьжо, чон моторлык дене, илыш чыным шотыш налын, лудде, шке калыкше верч тыршымыже.

Литератур теорий: литератур да фольклор. Тоштыен ой нерген умылымаш. Миф, легенде ден преданий. Гипербол. Литота.

Шке семын лудаш да канашаш (1 шагат)

Тоштыен ой – влак: «Кузе апшат юмо олмеш шинчын», «Тиде туняште суапет ок лий гын, вес туняште илашет йӱсӱ», «Марий удыр Ирга», «Болтуш»

Калык ойлымаш – влак: «Шем ушкалнам пире кочкеш», «Ӱй де мӱйым коч», «Кузе ӱшкыжым шолышт кочкыныт»

М.Казаков. «Акпарсын маршыже».

С.Г.Чавайн. «Чоткар патыр», «Йыланда».

Эпос – калыкын ожнысо илышыж нерген геройло повествований

Лудаш да тунемаш

А.Спиридонов, А.Мокеев. «Югорно» эпос (18 – ше мур)

«Югорно» - марий эпосын тӱнгалтышыже, негызше. Произведенийын содержанияйже, сюжет рӱдыжо да сылнымут ойыртемеже.

Пампалчын шке эрык да йӱратымаш верч пенгыдын шогымыжо. Ӱдырын осал вий ваштареш кучедалмыже порсын лӱнгалтышын Мланде ден кава кокласе кылым ончыктышто символ сынан образше.

Йомакысе да эпосысо Пампалчын образше, ойыртаме да икгайлыкше.

Произведенийын рудо шонымашыже – айдемылан илышыште эн шерге эрык, йоратымаш, порылык улмо, икте – весылан ушанле лийме, пенгыде уш – акыл, койыш – шоктыш да чын верч шогымаш.

Произведенийын чоҥалтышыже, сылнылык ойыртемеже.

«Калевала» карело – финн эпос (1- ше рун гыч ужаш А. Иванова кусарен)

Эпосышто сандалыкын да Мландын шочмыжым финн – угор калык – влакын туняумылымашыштан негызлен сӱретлымаш. Юмынӱдырын – Ильматарын – образше. Юзо предметын, вийын да гиперболын содержанияйжым келгемдымаште верышт.

Произведенийын чоҥалтышы да сылнылык ойыртемеже.

Марий сылнымутышто сар теме

В.Иванов. Писательын сылнымутан литературыш толмо корныжо. Йоча психологийым сайын палымыже (5 шагат)

Лудаш да тунемаш

«Вӱдшӱ келге – серже тура»

Кугу Ачамланде сар жапысе неле илыш. Тиде саманыште тӱрлӱ калык кокласе келшымашын пенгыдеммыже. Эстон да марий калык – влакын родо – тукым улмышт.

Эйно Арун, Ондре Ульяновын, Элыксан Соколовын, Соколова Олюкын икте – весым умылен, икте – весылан полшен кушмышт.

Эйнон аваже Лайнан, Ондрен аваже Овдакин, колхоз вуйлатыше Петр Степановичын сар жапыште неле ял илышым вачўмбаке налмышт, икшыве – влаклан энгертыш лиймышт.

Юханын да Йыванын сар корнышт, шочмэл верч шогымышт.

Произведенийын вуймутшо. Тудын тўн шонымашым почын пуымаште верже.

Тўрлў калык коклаште келшен илымым, чон моторлыкым сўретлымаште писательын

Литератур теорий: произведенийын вуймутшо. Тематике да проблематике.

Г.Матюковский. Поэт нерген ой

Лудаш да тунемаш

«Петю»(ужаш - влак)

Петю- шочмэлым да калыкым аралыме да йўратыме нерген поэме. Петю – тале, лўддымў, патриотизм шўлыш дене шуаралтше, шочмэл, калык верч А.Матросов семынак шке илышыжым чаманыдыме рвезе. Тудын шўм – чон куатше, уш – акыл вийже.

Произведенийын чоҥалтмыже, строка – влакын пачаш – пачаш каласалтмышт, пейзажын содержанияжым келгемдаш полшымыжо.

Литератур теорий: лирико – эпике, поэме. Произведенийын пафосшо.

Н.Лекайн. писатель нерген ой

Лудаш да тунемаш

«Шортньў падыраш» (посна ужаш – влак)

Йоча – влакын келшен, икте – весым умылен илымышт, ялысе пашалан шўман лийын кушмышт.

Микуш, Нургалий да Майя. Прокой кугыза ден йоча – влак кокласе кыл, тудын нравственный негызше.

Хайрулла – илалше, кугу илыш опытан шоҥгыен, йоча – влакым илыш корныш лукмаште, шуаралтмаште надырже.

Писательын сар жапысе ял илышым, тўрлў калык – влакын икшывыштын келшен илымыштым сўретлыме мастарлыкше.

Повестыште пейзажын верже.

В. Юксерн. «Атаманыч»

Самырык тукумын сар жапыште шуаралт толмышт. Миша Ковальчук элын ончыкылык ушанле эргыже. Йоча-шамычым чын корно дене вўдышў еҥ.

Литератур теорий: литератур герой. Персонаж (тўн да второстепенный). Сюжет да композиций. Эпизод. Портрет. Диалог да монолог.

Шке семын лудаш да канашаш

Пўртўс, шочмо мланде да калык

Семен Николаев. Поэт нерген ой

Лудаш да тунемаш

«Ик пушенге ок ыште пўртўсым»

Почеламутын нравственный негызше, патриотический сынже.

Тўняште марий калыкын моло калык дене пырля вий – куатым налын илымыже. Поэтын илышым пўртўс сўрастарыше пушенге семын ужмыжо.

«Кугешна лўмжо дене марий»

Поэтын шочмо калык дене кугешныме, тудым аклыме кумылжо. Почеламутын темыже да тўн шонымашыже.

Произведенийын чоҥалтме да йылме ойыртемыже.

Литератур теорий: лирика, почеламутын чоҥалтмыже. Рифме. Строфа.

А.Мичурин – Азмекей. Пўртўс мурызо

Лудаш да тунемаш

«Керем онго»

Мирон кугызан сын – кунжо, койышыжо, шонымашыже. Тудын шочмо вершбóрым йóратыме кумылжо, пўртўс поянлыкым аралаш тыршымыже.

Ойлымашын нравственный негызше. Автор – повествовательын образше.

Литератур теорий: автор – повествователь нерген умылымашым келгемдымаш.

Шке семын лудаш да канашаш

Э.Анисимов. «Тодыштмо ломбо аршаш»

Ю.Артамонов. «Чодыра орол»

А.Васильев. «Турист оила, мый йóртем пўртўсым»

К.Васин. «Серыш»

В.Горохов. «Шочмо мланде»

Г.Матюковский. «Шордо»

А.Мичурин – Азмекей. «Оланге ден шеренге», «Шўмдымó айдеме»

С.Николваев «Кугешна лўмжо дене марий»

А.Тимиркаев. «Шочмэл»

Паша айдемым илаш туныкта

В.Сапаев. Писатель нерген ой. Туныктышо да писатель. Творчествыштыже йоча илыш теме.

Лудаш да тунемаш

«Мом каласет, Миля?»

Повестыште йоча – влакын тўшкан, келшен илымыштым пайдале мер пашам шуктен шогымыштым, пашаш шуаралт кушмыштым сўретлымаш. Авторын шкешотан йоча илышым моштен, романтике сыным пуртен, почын пуымыжо.

Милян ойыртегалтше сын – кунжо, койышыжо, шонымашыже, пырля тунемме йолташыже – влакым тўшка пашашке кумыланден моштымыжо.

Юран тунеммаште да пашаште шкенжым ончыктымыжо. Толян моло деч ойыртегалт шогымыжо. Тиде койышын амалже, нравственный тўсшó: куанже, ойгыжо, шонымашыже, тўшка илышын да пашаш ушнымо корныжо.

Йоча – влакын илыш чыным кычалмышт. Коллективын вийже, тудын самырык айдемым шуарымаште верже.

Повестыште пейзажын верже, тудын содержания ден кылдалт шогымо ойыртемыже.

Литератур теорий: эпический жанр: ойлымаш, повесть нерген шинчымашым келгемдымаш.

И.Горный. Поэт нерген ой.

Лудаш да тунемаш

«Мый үдем»

Почеламутын лўмжб, тудын ойыртеме. Поэтын «үдем» шомак гоч кўлешан проблемым тарватымыже. Пашан илышыште верже, кўлешлыкше

Почеламутын йылме ойыртеме, ойсавыртыш да мутаршаш – влак.

Шке семын лудаш да канашаш

В. Исенкоков. «Ямбердинын дневникше»

Ушеш тунемаш произведений –влак

Г.Матюковский «Петю» поэме гыч ужаш

Сем.Николаев. «Ик пушенге ок ыште пўртўсым»

Литератур теорий да историй гыч сведений – влак.

- Литератур да фольклор. Литератур да мифологий. Геройло эпос.
- Литератур герой. Персонаж. Тўн да второстепенный персонаж. Автор – повествователь. Произведенийын сюжетше да чоҥалтмыже (композицийже). Эпизод. Пейзаж. Портрет. Диалог да монолог.
- Произведенийын вуймутшо. Тематике да проблематике. Пафос.
- Проза да поэзий. Сылнештарыме йбн – влак: эпитет, метафор, олицетворений, таҥастарымаш, гиперболо, литота, антитезе, аллегорий, важмалдыкын (туштен) ойлымаш (иносказаний)влакын амалыштым, нунын кушко шуктымыштым умылтарен кертшаш.
- Тунемме текстыште образный мут ден ойсавыртыш – влакым, сылнештарыме ой – влакым(таҥастарымаш, эпитет, уэш – пачаш каласымаш, гиперболо, литота да молат), пўртўс сўретым мушаш, событий – влак каен шогышо, содержанияйжым почын пуышо, тўн шонымашым рашемджыше верлам палемден умылтарен сенышаш.
- Геройын койышыжым, сын – кунжым эскерен, тудлан ойлымо – возымо характеристикым пуэн моштышаш.
- Произведенийын содержанияйжым палымым да умылымым тергыме йодыш – влаклан вашмутым пушаш.
- Турло произведенийласе герой – влакын койыш – шоктышыштым танастарышаш, икгайлыкым да ойыртемым муын моштышаш.
- Шке семын лудмо произведенийлан, событий ден герой – влаклан шке шонымашым каласен да возен кертшаш.
- Тематике да жанр икгайлык негызеш шочмо литературым руш да моло калык литератур дене таҥастарышаш.
- Ушеш тунемме произведений – влакым сылнын каласкалышаш.
- Почеламутын чоҥалтмыже. Рифме. Строфа.
- Эпике. Лиро – эпике. Лирике.
- Эпический жанр – влак: ойлымаш , повесть, роман.

- Лирический жанр – влaк: почеламут, моктеммур (ода), элегий.
- Лиро – эпический жанр – влaк, поэме.
- Сылнымутан произведенийлаште исторический событий – влaкым да калык илышым суретлымаш.

Тунемше ий мучаште мом ыштен моштышаш

- *Фольклор да сылнымутан произведенийласе герой – влaкын образыштым таҥастарен моштышаш, тушто нӧлталтме «поро» да «осал», «мотор» да «мотор огыл», «лӱддымылык» да «лӱдмаш» концеп – влaкым лончылен кертшаш.
- Жанр ойыртемем, теме ден идейым палышаш.

Тематический план

Тема урока	Ко- л- во час- ов	Тип урока	Характеристика деятельности уч-ся или виды учебной деятельности	Виды контроля, измерители	Планируемые результаты освоения материала	Дата проведени:
Калык ойпого.	1	У темым тунеммаш	Мутланымаш, лудмаш	Сылнын лудмаш, каласкалымаш	Легендын ойыртежым, тудын йылмыжым, чоңалтмыжым рашемдаш, Чумбылатын образшым умылаш	
«Ильше кў» легенде. Чумбылатын образше.	1	У темым тунеммаш	Мутланымаш, лудмаш	Сылнын лудмаш, каласкалымаш	Содержанийым сай палаш, Акпарсын койыш- шоктышыжым каласкален мошташ	
«Акпарс» преданий. Акпарсын образше.	1	У темым тунеммаш, пенгыдемдымаш	Мутланымаш	Йодышлан вашмут		
Легенде ден преданий нерген сүмүлымаш	1	У темым тунеммаш, пенгыдемдымаш	Мутланымаш	Йодышлан вашмут	ШСЛУ. Тўня лайме, ер, курук, моло вер-шор лўм- влак нерген легенде ден преданий-влак	
Марий калык муро-влак. Гошто годсо муро-влак.	1	У темым тунеммаш	Мутланымаш, лудмаш, творческий паша	Йодышлан вашмут	Муро-влакым погаш туныкташ	
Илыш йўла дене кылдалтше муро-влак. У муро-влак да такмак-влак.	1	У темым тунеммаш	Мутланымаш , лудмаш, творческий паша	Йодышлан вашмут	Мурын йылме ойыртежым ужын мошташ	
			Мутланымаш, лудмаш,		Почеламутын	

					содержанийым умылаш	
«Калевала» карело-финн эпос гыч 1-ше рун.	1	У темым тунеммаш,	Сылнын лудмаш, каласкалымаш, танастарымаш	Йодышлан вашмут,		
А.Мичурин-Азмекей. Пўртўс мурызо. «Керемонго»	1	У темым тунеммаш, Пенгыдемдымаш, иктешлымаш	Лудмаш, каласкалымаш, содержаний почеш планым чонымаш,	Йодышлан вашмут, Тест,	Пўртўсым йораташ, аралаш тунемаш, Мирон кугыза гай ен-влакым пагалаш	
ЙЛП. «Пўртўс полышым вуча» сочинений	1	Йылме лывыртыме паша	Канашымаш, планым чонымаш	Сочиненийым возымаш		
Шабдар Осып. «Тўшка вийдене» повесть.	1	У темым тунеммаш	Лудмаш, каласкалымаш, содержаний почеш планым чонымаш	Йодышлан вашмут	Поэтын ильшыж нерген палаш, повестьым пўтынек лудаш кумыландаш	
Шабдар Осып. «Тўшка вий дене» повесть.	1	У темым тунеммаш,	Сылнын лудмаш, каласкалымаш	Йодышлан вашмут,	Йоча-влакын вашталт толмыштым эскераш	
Шабдар Осып. «Тўшка вийдене» повесть.	1	У темым тунеммаш,	Сылнын лудмаш, каласкалымаш, тушкан планым ыштымаш	Йодышлан вашмут,	Туныктышын образшым, повестьын содержанийжым умылаш,	
В.Иванов. «Вўдшў келге, серже тура» повесть	1	У темым тунеммаш	Лудмаш, каласкалымаш, содержаний почеш паша	Йодышлан вашмут	Эстон да марий калыкын родо-тукум калык улмышт	
В.Иванов. «, серже тура» пове Вўдшў келге, серже тура повесть	1	У темым тунеммаш	Лудмаш, содержаний почеш каласкалымаш,	Йодышлан вашмут	Йоча-влакын образыштым сай палаш	
В.Иванов. «Вўдшў келге, серже тура» повесть	1	У темым тунеммаш	Лудмаш, содержаний почеш каласкалымаш	План почеш каласкалымаш	Повестьын сылнылык ойыртежым шижаш, пўтынек лудаш	

20	«Атаманыч» . «Шонымет чын, Атаманыч!» ужаш	1	Канашымаш урок	Текст дене паша, характеристикым пуымаш	Йодышлан вашмут,	Ужаш-влакым ойырен налын, каласкален моштымаш, герой-влакын койышышт нерген ойлен мошташ	
21	«Атаманыч». «Уэш сенымаш» 1-2 ужаш	1	У темым тунеммаш	Лудмаш, содержанияй почеш каласкалымаш	Йодышланвашмут	Кажне йочалан характеристикым пуэн моштымаш	
22	«Атаманыч» повестыым иктешлымаш. Литератур гыч: произведенийын темыже да тун шонымашыже.	1	Иктешлымаш урок	Характеристикым пуымаш, каласкалымаш, иктешлымаш	Йодышлан вашмут, тест	Повестыын нравственный да патриотический негызше. Повестыште пургус ойыртеж	
23	Г.Матюковскийын илыш-корныжо да творчествыже. «Петю» поэмын тун шонымашыже	1	У темым тунеммаш	Сылнын лудмаш	Йодышлан вашмутым пуымаш	«Петю» поэмын тун шонымашыжым чын умылаш	
24	Петюнообразше. Произведенийын чоналтмыже, сылнылыкше. литератур теорий гыч: поэме нерген умылымаш	1	Комбинированный урок	Сылнын лудмаш, каласкалымаш, текст дене паша	Йодышлан вашмут	Петюн образшым чын умылаш, тудын деч примерым налаш	
25	Н.Ильяков. Поэт нерген ой. «Шочмо порт» почеламутын содержанияйже дене паша	1	У темым тунеммаш	Сылнын лудмаш, содержанияй дене паша	Йодыш-влаклан вашмут	Почеламутын содержанияйжым, тун шонымашыжым умылаш	
26	ЙЛП. Почеламутым наизусть каласкалымаш		Йылме лывыртыме паша	Сылнын лудмаш	Келшыше суретым суретлаш	Почеламутын тун шонымашыжым чынуылаш, йырым-йырысе суретым укын мошташ	

	1	Комбинированный урок	Сылнын лудмаш, каласкалымаш, текст дене паша	Йодышланвашмуты мпуымаш Тест	тўн койыш-шоктышыштым палемден мошташ.Герой- влаклан характеритикым пуэн мошташ	
в. Поэт нерген ой. гге ок ыште >	1	У темымтунеммаш	Сылнын лудмаш, каласкалымаш	Йодышланвашмут	Почеламутын патриотический сынан улмыжым умылаш, сылнын лудаш тунеммаш	
почеламут. почеламутын ше	1	Комбинированный урок	Сылнын лудмаш, каласкалымаш, текст дене паша	Планым чонымаш	Шке шочмо верым йбраташ, тудын дене кугешнаш тараташ	
й. Поэт нергеной: п – жапын моторжо. » да «Мый удем» влак.	1	Комбинированный урок	Сылнын лудмаш, каласкалымаш, текст дене паша	Почеламутым сылнын лудмаш Йодыш-влаклан вашмут	Почеламутын нравственный да патриотический сынан улмыжым шижаш Почеламутын йылме ойыртежым эскераш, тўн шонымашыжым чын умылаш	
Поэт нерген ой. почеламут.	1	У темым тунеммаш	Сылнын лудмаш, каласкалымаш, текст дене паша	Йодыш- влакланвашмут	Почеламутын содержанийжым да тўн шонымашыжымчынумылаш	
ш урок	1	Чыла тунеммым ушештарыме урок		Тест почеш паша		